

THOMAS MORE

světec a utopista

BOHUMIL SVOBODA

s předmluvou kardinála Dominika Duky

TRITON
Praha / Kroměříž

BOHUMIL SVOBODA
THOMAS MORE
světec a utopista

BOHUMIL SVOBODA
THOMAS MORE
světec a utopista

s předmlouvou
kardinála Dominika Duky

Bohumil Svoboda

THOMAS MORE

světec a utopista

Tato kniha ani žádná její část nesmí být kopírována, rozmnožována ani jinak šířena bez písemného souhlasu vydavatele.

Autor:

Bohumil Svoboda

© Bohumil Svoboda, 2014

© Stanislav Juhaňák – TRITON, 2014

Cover © Dagmar Krásná, 2014

Vydal Stanislav Juhaňák – TRITON,

Vykáňská 5, 100 00 Praha 10,

www.tridistri.cz

ISBN 978-80-7387-726-2

Milému synu Tomáši (Morovi)
k jeho padesátinám.

Obsah

Předmluva arcibiskupa pražského Dominika Duky	11
I. Svět Tomáše Mora	13
II. Morův život	17
III. Osobnost	38
IV. „Utopie“ a metoda jejího zkoumání	44
V. Co je „Utopie“	50
VI. Co obsahuje	56
VII. Doba	79
1. Humanismus a reformace v Anglii	80
2. Hospodářská situace Anglie 16. století	85
3. Politická situace Anglie na počátku 16. století	90
4. Církev v Anglii na počátku 16. století	92
VIII. Zdroje myšlenek	98
1. Výchova charakteru	98
2. Objektivní podmínky	100
a) Postavení ve společnosti	100
b) Flandry a Anglie	102
c) Zeměpisné objevy	104
d) Sv. Benedikt a jeho Řehole	109
3. Myšlenkové proudy a podněty	116
a) Antika	117
b) Křesťanství	133
c) Humanismus a reformace	148

IX. Morův ideový postoj v díle a ve společnosti	158
X. Smysl Utopie	169
XI. Působení „Utopie“ a její aktuálnost	178
Seznam nejdůležitější literatury	182
Modlitba sv. Tomáše Mora, patrona politiků.....	185
Jmenný rejstřík	186

Předmluva

Milí čtenáři,

pokud si Vás dovedu představit, řekl bych, že se budete skládat ze dvou velkých skupin: jednou, tou větší, budou křesťané, kteří budou v knize hledat zajímavé svědectví o neohroženém světci, druhou, menší, budou lidé hledající, milující historii a dychtící dozvědět se víc o muži, jehož jméno si ve školách spojovali s bájnou Utopií.

Možná to bude u obou skupin budit jisté rozpaky – světec, ke kterému se hlásí jako k předchůdci socialistických myšlenek i komunisté? Nebo socialista, který shodou okolností či vlivem církevní strategie dosáhl stupňů oltáře a byl prohlášen za svatého?

Čtenář bude muset opustit navyklá schémata a možná i předsudky a ponořit se do světa humanismu, renesance a počínajícího kapitalismu v Anglii, aby jeho dosavadní pohled byl obohacen právě o znalost zcela nových rovin osobnosti Tomáše Mora. Nebudu zde vypisovat a opakovat to, co autor knihy velmi detailně srovnává, například Platónovy představy ideálního společenského zřízení a vliv na Morovu Utopii, neexistující ideál. S překvapením možná budeme číst o výchově v Morově rodině, takřka protestantsky přísné, i o jeho smyslu pro humor na druhé straně, kdy často i na samu Utopii je pohlíženo jako na zábavný román. Setkáme se s mužem – soudcem, úředníkem, rádcem krále – který přes všechny své služby hledí na dobro církve více než na dobro království a dokonce i daleko více než na dobro vlastní a své rodiny.

Přeji čtenáři, aby stanul okouzlen z Morova celostního pohledu na svět. Dnes, kdy vše spěje k větší a větší specializaci i uvnitř oborů, je More vzorem a prototypem vědce, filozofa i tvůrce, který má nadhled a vidí vše ve správných souvislostech. Jeho sociální citění je až překvapivě zakotveno v naprosto praktických důsledcích jeho myšlení a života. Nebyl nepraktickým snilkem, ale člověkem, který dokázal

pomoci bližním na všech úrovních. To vše a mnohem více se pozorný čtenář dozví z vlastního textu této knihy.

Na cestu ke čtenáři jí i jejímu autorovi přeji hojnost Božího požehnaní.

V Praze, 17. 10. 2013

Dominik Duka, arcibiskup pražský

KAPITOLA I.

Svět Tomáše Mora

Anglie se ještě zmítala v bouřích bratrovražedné války „dvou růží“, když se v Londýně narodil muž, o němž G. K. Chesterton napsal, že ho historie jednou pravděpodobně ocení jako největšího Angličana všech dob. Narodil se Tomáš More, jemuž se později dostalo přídomeku „svatý“.

Největší Angličan všech dob? Jistě velké slovo. Někdo větší a významnější než třeba William Shakespeare? Ale Chesterton měl na mysli především velikost mravní, ne pouze rozšířenost, známost jména. Kdo byl tento Tomáš More?

Na tuto otázku bychom se pravděpodobně dočkali dvojí různé odpovědi. Jako by More měl dvě tváře a odhaloval jednou tu, podruhé zase onu. A jako by ty dvě tváře spolu nijak nesouvisely.

Čtenář učebnic dějin socialismu bude jistě znát Tomáše Mora jako autora knihy zvané „Utopie“, která obsahuje nárys společenského zřízení, jehož ústřední myšlenkou je koncepce založená na společenském vlastnictví. Nevyčte odtud zřejmě nic nebo téměř nic o jeho křesťanství, anebo prohlásí, že to pro věc samu nemá význam. Křesťan bude zase možná vědět, že More byl mučedníkem anglické reformace, ale sotva bude mít tušení o tom, že jde současně o muže, jemuž historie socialismu přiřkla roli svého předchůdce.

Dvě složky osobnosti na prvý pohled v nesrozumitelném rozporu, dvě sobě zcela nepodobné tváře! Kde však vzniká tento dvojí pohled na historickou postavu, která je dokonce jednou z nejlépe zdokumentovaných osob své doby? Podnětem k otázce je „Utopie“, spis, který jako by vyvracel mnohé z toho, co víme o jeho životě a díle od něho samého. „Utopií“ a jejím autorem se zabývala dlouhá řada myslitelů a umělců – od těch, kdo vidí socialistu či komunistu a snižují význam jeho katolicismu, pokládajíce jeho svatořečení za pouhý taktický tah církve – tato tradice začíná protestantskými spisovateli brzy po jeho smrti – až po ony životopisce, kteří vidouce světce,

neberou v úvahu žádnou z jeho myšlenek společenských. Už brzy po jeho skonu začaly vznikat první životopisy, od té doby jsou jich ve světové literatuře desítky, vznikla i románová a dramatická zpracování jeho vskutku dramatického, vzrušujícího života. Také Shakespeare začal psát hru na toto téma, která však, bohužel, zůstala jen několikostránkovým torzem. Vznikly desítky prací, jejichž opodstatnění spočívá buď v obhajobě jeho katolicismu, nebo v jeho popírání, anebo v obraně jeho sociálně-etických myšlenek.

Názory na Mora samého i na jeho dílo se tedy různí. Jak je tomu ve skutečnosti? Co je pravda?

Tato kniha chce shrnout všechno podstatné, co se k Tomáši Morovi vztahuje v souvislosti s jeho „Utopií“. Není to životopis, tím méně životopis světce. Pokud se jeho životem zabývá, pak jenom potud, pokud je to bezpodmínečně nutné třeba k osvětlení dobových souvislostí, prostředí jeho růstu nebo vlivů, s nimiž se setkával a jež ho formovaly. Není to však ani traktát, který by se zabýval výhradně společenskou stránkou jeho díla.

More žije na rozhraní dvou epoch, z hlediska politicko-hospodářských dějin na předělu středověku a novověku, z hlediska dějin kulturních na rozhraní renesance a reformace. Žije v době, která hrozí zničením a také ničí celou hierarchii hodnot, považovaných do té doby za pevné či dokonce posvátné, počínaje ekonomickými a konče mravními (či obráceně), v době, v níž se hroubí starý svět a vzniká nový. Evropou šla vlna reformace, která zaplavila a smetla všechno, co jí stálo v cestě, a každého, kdo se s ní nemohl nebo nechtěl ztotožnit. Není to ovšem v dějinách nic nového. Církev již poznala ve své historii takové údobí: dobu zhroucení říše římské, jež zrodila sv. Augustina a sv. Benedikta, období chaosu a rozvratu tehdejší Evropy, kdy se současníkům zdálo, že nastává konec světa. Sv. Augustin musel ve své knize „De civitate Dei“ – „O obci Boží“ vynaložit mnoho důvtipu, aby vyvrátil útoky odpůrců, že to jsou křesťané, kteří tuto katastrofu zavinili.

Je ovšem něco jiného sledovat život někoho od narození do smrti, život celý, uzavřený, studovat historii a na stránkách knih sledovat vývoj minulých dějů a konání jejich hrdinů a dodatečně uvažovat o správnosti nebo nesprávnosti toho či onoho skutku či kroku. Pro čtenáře je v tom trochu jakéhosi předurčení: je už zcela samozřejmé, že se osoba, o níž jde, rozhodla tak či onak, že udělala to či ono. A něco úplně jiného je pocítit sám na sobě pohyb dějin, správně se orientovat a vytrvat na poznané cestě.

Každé nové údobí lidských dějin, má-li být to, co se vytvoří, zdravé a pevné, bezpodmínečně vyžaduje přetavení a převzetí všeho hodnotného, co vytvořily předcházející věky. Tomáš More tak učinil v době, kdy kapitalismus teprve vyrážel, řečeno s Baudelairem, první květy zla. Ale kořeny, z nichž tyto květy vyrůstaly, poznal More s přesností, která zajistila „Utopii“ slávu a uznání až do našich dnů.

V tomto specifickém významu jeho díla leží druhý a hlavní důvod této práce. Na počátku každého převratného údobí vyroste jedna či více postav, které ukazují a vytyčují směr dalšího vývoje společnosti. Způsob, jakým nám jej ukazuje, bývá ovšem různý: sv. Benedikt psal svou Řeholi maje před očima pravzor prvotní církve a přejímaje vzory východních komunit. Nemyslel na organizaci státu a společnosti. V době rozvratu společnosti a vyostření obrovských třídních rozdílů mu šlo spíše o život odtržený od společnosti, aby zachránil originál křesťanské pospolitosti, o život cílící k Bohu, život čistý, avšak činný, život rovného mezi rovnými. A na zdánlivě úzce vymezeném teoretickém základě jeho Řehole a praxi několika komunit, založených za jeho života, vyrostla široká síť klášterů, kostelů a škol, vytvářející pevnou osnovu společenské organizace, kulturní a částečně i politické, páteř nové Evropy. Tomáš More se o tisíc roků později zabýval chybami stávajícího uspořádání a zamýšlel se formou spíše zábavnou nad možnou základnou společností nové. Možnou? Nikoliv. Byla to základna utopická, obracející se k celé společnosti, v níž však nebylo síly, která by ji mohla uvést ve skutek. Ale její význam není proto o nic menší.

Veliká a složitá postava Tomáše Mora, státníka a politika, umělce a filozofa, vědce i praktika a nakonec – nikoliv však v poslední řadě – katolického světce představuje syntézu nejlepších výsledků duchovních proudů své doby i minulosti. Obdařen bystrou pozorovací schopností a smělou odvahou kritika vynikal především mimořádným porozuměním hospodářským a sociálním poměrům své doby. To vše zoceleno charakterem osobnosti, který nelze lépe označit než přídomek „svatý“, a to svatý nejen svým individuálním vzepětím k Bohu, nýbrž i v horizontální úrovni života. Jeho pravdivé zhodnocení je možné jedině s přihlédnutím k této stránce jeho osobnosti. Máme-li správně pochopit „Utopii“ a máme-li se vyhnout omylům navršeným minulými stoletími, je třeba několika slov o výsledcích jejího zkoumání, k nimž dospěly studie posledních desetiletí, zejména v pracích T. E. Bridgetta (*Life and Writings of Sir Thomas More*,

1892, 1898, 1935), R. V. Chamberse (Thomas More, 1976), E. E. Rogerse (The Correspondence of Sir Thomas More, 1970), J. B. Trappa (Erasmus, Colet and More, 1990), dále Ch. Hollise, Daniela Sargenta, H. W. Donnera a dalších, zejména však Sborníku z mezinárodního kolokvia v Bruselu (1980). Napříště tedy již nebude možno „Utopii“ číst bez obšírného komentáře, bude-li jí kdo chtít správně porozumět. „Utopie“ přestává být pouhou zábavnou četbou, i když i tou byla a je.

KAPITOLA II.

Morův život

Nebude to obyčejný životopis, třebaže obyčejně začíná. Na několika místech bude nutné odbočit, abychom si blíže ujasnili, jakým způsobem vznikala spornost některých momentů, jež dříve působily v morovských studiích chaos a jejich autorům těžkou hlavu.

Tomáš More se narodil 7. února 1478 v Londýně jako syn londýnského právníka, později rytíře, Johna Mora. Byl jedním ze šesti dětí. Otec, mladý advokát, jen s námahou opatroval rodině vše potřebné, zvláště když mu brzy zemřela žena, Tomášova matka. Tomáš zahájil své vzdělávání ve škole u Sv. Antonína – tehdy byly všechny školy tím či oním způsobem svázány s některou církevní institucí – která stála podle tehdejších zvyklostí pod patronací canterburského arcibiskupa kardinála Mortona, k jehož dvoru se mladý Tomáš o několik roků později – ve svých třinácti letech – dostal jako páže.

Období strávené v blízkosti kardinálově mělo pro Mora mimořádně veliký význam. Na Mortonově dvoře poznal výkvět anglické šlechty a duchovenstva, především se tam však seznámil se všemi problémy, které tehdy hýbaly Anglií a světem. Morton byl ve své době muž vynikající širokým rozhledem a chápáním života. Patří jistě k výjimečným darům Morova života, že byl již v raném mládí formován takovým představitelem duchovního života. Alespoň v nejhrubších obrysech se More už u něho naučil rozumět přítomnosti. Celá první část „Utopie“, kritická, vděčí do značné míry za svůj vznik tomuto období. Kardinál Morton si bystrého chlapce oblíbil, vyslovil se o jeho schopnostech velmi pochvalně a na jeho přímý zásah byl Tomáš poslán na další studia na oxfordskou univerzitu.

To mu bylo asi čtrnáct roků. Byl to prudký přechod. Bohatství kardinálova dvora vystřídala studentská bída často o hladu a v zimě studených kamenných oxfordských budov. Nebyla žádná stipendia, zato však studenti mnohdy chodili po žebrotě. More poznává na vlastní kůži sociální zřízení své země. Oxfordské období, třebaže

netrvalo příliš dlouho, má pro Mora nemalý význam. Setkal se tam tehdy s předními anglickými humanisty Linacrem a Grocynem, jimiž se anglický humanismus připíná k Platónské akademii ve Florencii. Prostřednictvím jich poznal Tomáš učení italského myslitele Pica della Mirandola, který se stal na nějakou dobu jeho oblíbeným autorem. Jeho životopis také More později přeložil z latiny do angličtiny. Znamenal tehdy pro Mora nejvýznamnější postavu humanismu, nejvýznačnějšího proudu té doby, který také Mora plně zaujal a vzbudil v něm lásku k antické kultuře a filozofii, zejména Platónově. Zvláště pak – poznamenává Erasmus Rotterdamský, jeho přítel, s úsměvem – už jako mladík horoval More pro Platónovu „Ústavu“, kterou prý obhajoval včetně navrhovaného společenství žen.

Avšak po necelých dvou letech, v nichž ovládl kromě latiny i klasickou řečtinu a antickou filozofii a literaturu, toto období náhle končí. Tomáš se na rozkaz svého otce vrací do Londýna. Hlavní roli v tomto rozhodnutí hrála pravděpodobně otázka peněz. Morův otec asi nebyl finančně s to udržet Tomáše dále na studiích. Zdálo se mu asi také, že se Tomáš příliš oddává literatuře a filozofii a zanedbává studium práv, která mu měla zajistit vlastní živobytí. Tomáš byl vždycky držen zkrátka, dokonce tak, že si nemohl ani nechat spravit boty, aniž o to požádal otce. O době svých studií v této souvislosti sám napsal:

„Nikdy jsem se nenaučil, co je to rozmařilost, a peníze jsem nikdy špatně nepoužil. Na ničem jsem nelpěl a ničeho si nehleděl kromě studií.“

Zásah otcův neznamená, že by se Tomáš byl obrátil ke studiu práv proti své vůli. Alespoň to nikde nezaznamenal. Z jeho rychlé právnické kariéry je vidět, že ani v tomto směru nic zanedbal. Ostatně jeho poslušnost a úcta k otci byly vždy příkladné. Když se stal kanceléřem, neváhal podle krásného anglického zvyku pokleknout veřejně ve westminsterském paláci před otcem a poprosit ho o požehnání.

Zde tedy končí druhé období jeho růstu. Toto, humanistické a svobodomyšlné, stejně jako prvé, výrazně katolické doma a na dvoře kardinála Mortona, tvoří dvě nitky, které lze sledovat v celém jeho pozdějším životě. More ovládl v té době také francouzštinu, hudbu a matematiku. Stal se jedním z nejlepších latinských stylistů a slavnostním latinským řečníkem své doby. Naučil se také logickému myšlení, jež významně podepřelo jeho realistické zaměření. Odtud později tolik jeho invektiv proti přežilé části scholastické filozofie, vyspekulované a vymyšlené.

Obr. 1 *Sir John More, otec Tomáše Mora (Hans Holbein ml.)*

Po návratu z Oxfordu do Londýna se zapsal na právnické škole New Inn, součásti školy zvané Lincoln's Inn. Měl už za sebou první literární pokusy, několik básní se satirickou tendencí i pokus o jakýsi jevištní útvar. Zajímavé je, že už v první z jeho raných básní se objevuje zmínka o popravišti:

„Instead on pillows lieth after on the block.“

„Místo na poduškách spočívá pak na popravčím špalku.“

Zachvělo jím tu snad tajemné tušení vlastního osudu? Dlouho před Shakespearem napsal „Sedm období lidského života“ („Seven Ages of Man“), jež rozdělil na dětství, mužný věk, lásku, stáří, slávu, čas a věčnost. V sedmé části, ve Věčnosti, věčnost kárá čas, který je jen otáčením slunce a měsíce. Svou mladistvou filozofii, která zůstala, jak uvidíme, jeho filozofií celoživotní, vložil sem do závěru psaného latinsky:

„Qui dabit aeternam nobis pro munere vitam,

In permansuro ponite vota Deo.“

„Svá přání svěřujte vždy jsoucím Bohu,

jenž nám darem dává věčný život.“

Morova váha ovšem neleží v poezii, ani v mladistvé, ani v pozdější, ani v jeho spisech historických. Je daleko největší v jeho „Utopií“, v jeho spisech teologických a korespondenci.

Právníckou látku ovládá More v krátké době tak, že jsou mu ještě jako žákovi svěřovány přednášky a čtení, které obvykle vyžadovaly dlouhodobá studia. Do doby jeho pobytu ve škole New Inn patří silný vliv tehdejšího lektora Pisma a později zpovědníka a přítele Johna Coleta, vliv takové váhy, že ho More později nazval „director of my life“ – „formátor mého života“. Jaká to asi musela být osobnost! Morův křesťanský životní názor se pod vlivem studií a domácího prostředí rychle prohluboval. Osmnáctiletý začíná ve shromážděních při kostele sv. Vavřince pořádat přednášky z křesťanské filozofie. Zejména věnoval v té době pozornost spisu sv. Augustina „De civitate Dei“ – „O obci Boží“. Tyto přednášky nebyly ovšem zřejmě zaměřeny teologicky, nýbrž historicky a k filozofii dějin. Z nich se nám, bohužel, nezachoval ani zlomek.

Když dokončil právnícká studia, byl již natolik známý, že byl ihned jmenován lektorem na jiné právnícké škole, Furnival's Inn. Avšak ani studium práv či literatury ho neodvrací od studia teologie. Čte církevní otce a studuje křesťanskou filozofii, která na něho dělá tak hluboký dojem, že zvažuje, zda se nemá vzdát světské kariéry, jejíž dráhu tak úspěšně nastoupil, a věnovat se povolání duchovnímu.

Toto období má pro pochopení Morovy osobnosti zvláštní význam. Žádné jiné nebylo tak často zkreslováno, protože zde se nejvíc střetá-

valy náboženské rozdílů jeho životopisců. Bude na místě uvést pro ujasnění takových výkladů a úprav dva citáty. Erasmus Rotterdamský, Morův přítel, nejlepší, nejpodrobnější a nejměrohodnější životopisec, píše o této Morově životní fázi (Ep. 447) – cituji podle jiného důležitého Morova životopisce Bridgetta (Sir Thomas More, 23):

„Zatím se zaměřoval celou myslí k cvičení zbožnosti, přihlížeje a myslí na kněžství, bděním, posty, modlitbami a jinými přísnostmi. V kteréžto věci se ukázal moudřejším než většina kandidátů, kteří se prudce derou do tohoto krušného povolání, aniž by si dříve vyzkoušeli své síly. Jediná věc, která mu zabránila, aby se věnoval tomuto způsobu života, bylo to, že se nedovedl zbavit touhy po stavu manželském. Zvolil proto raději stát se cudným manželem než nečistým knězem.“

To je svědectví současníka a přítele, k němuž učiní Seeböhm (The Oxford Reformers) následující komentář:

„Že se v znechucení odvrátil od nečistoty kláštera k lepšímu údělu, který myslel, že mu svět nabízí v životě cudném a užitečném, víme od Erasma.“

Erasmus samozřejmě nic o nečistotě kláštera neříká. Podobných překroucení bychom našli více. O něco dále pokračuje Seeböhm:

„More se oženil... a navždy se vzdal touhy po mnišském životě.“

To je pravda, pokud jde o možnost uskutečnění. Pokud má však tato věta u Seeböhma ten smysl, že More připraven o iluze šťastně unikl jakési šalbě, pak to pravda není. Víme přece z vlastních dojemných Morových slov, že v něm monastický ideál vždycky žil a že mu Bůh dopřál uskutečnit ho alespoň na konci života, když ho nechal uvěznit v cele žaláře londýnského Toweru.

Vraťme se však zpět. U Mora tehdy propuká vnitřní krize. Vážně pomýšlí na kněžství. Po čtyři roky žije mezi kartuziány. Zatímco bydlí poblíž jejich londýnského kláštera Charterhouse, navštěvuje denně bez jakéhokoliv slibu všechna jejich duchovní cvičení. Později se podle svědectví Cresaca Mora chtěl stát františkánem. Nestal se však ani kartuziánem, ani františkánem. Co ho vedlo k této změně záměru? Vedle zmíněného zvážení osobních fyzických možností a schopností hrála svou roli jistě i Morova nespokojenost se stavem tehdejšího mnišství, „které se poněkud odchýlilo od dávné přísnosti života“ (Cresacre More). More to poznal z vlastní zkušenosti a nepřestával to od té doby šlehat svým sarkasmem a posměchem stejně jako Erasmus, duchovní, který se pohyboval mezi kardinálským

kloboukem a možností exkomunikace z církve. Tento rys je pak u Mora tak silný, že se objevuje i v jeho traktátech teologických. More ovšem nepociťoval odpor k tomuto stavu samému, tím méně ke kněžství, jak z toho někteří usuzovali, nýbrž k jeho zneužívání rozbujelejším počtem mnichů, kteří ovšem správně neměli v kláštorech co dělat. Kdybychom připustili opak, stal by se nesrozumitelným celý jeho život. Víme například, že se podle možnosti denně zúčastňoval mše svaté. Svědčí o tom sám na mnoha místech svých spisů i korespondence. Znovu se tam projevuje jeho charakter, bojující o čistotu všeho, co našel v nánosu prachu a bláta. Stejně jako Erasmus očekával i on nápravu věcí církevních od některých osvícených hlav vyššího kléru, ovšem marně.

Zajímavý je i jeho odklon od kartuziánů a jejich řehole, třebaže právě z nich se jich víc než dvacet stalo za „reformace“ Jindřicha VIII. jeho druhy v utrpení, a příklon k františkánům. Nebudu myslím daleko od pravdy, když řeknu, že zde se už projevil Morův silný sociální cit. Vždy se chtěl považovat za solidárního s nejprostšími a nejbědnějšími. A františkánská myšlenka chudoby, jíž měl být přebudován svět, i svět duchovní, chytla pravděpodobně Mora na čas za srdce.

Po definitivním rozhodnutí zanechat myšlenek na kněžství nastoupil světskou kariéru právního zástupce. Je to rozhodnutí velmi šťastné. Jeho právnické vzdělání spojené se soudní praxí mu dalo příležitost hluboce nahlédnout do sociálního a politického stavu země. Stovky případů bídy a ožebračení z tohoto období, které znamenalo počátek kapitalismu v Anglii a vešlo do dějin jako etapa ‚ohrazování‘, to je zabraňování rolníkům v přístupu na dosud obdělávanou ornou půdu a její proměňování v pastviny, případů zubožení hmotného i mravního, které prošly jeho rukama, vzbudily jeho rozhořčení a odpor k bezmezné chamtivosti šlechticů a boháčů, ničících bezohledně pro svůj zisk anglický lid, odpor k tyranství všeho druhu.

Postavení zemědělců v Anglii bylo podstatně odlišné než jinde v Evropě. Vlivem černé nemoci, moru, ve 14. století se počet obyvatelstva natolik snížil, že pracovní síla se tehdy stala nedostatkovým vyhledávaným zbožím a rolníci se tak proto z nevolníků stali nájemci a pachtýři. O to víc byl postup šlechty v době Morově nepochopitelný a krutý.

Morův odpor byl o to silnější, že jeho símě padlo na úrodnou půdu přímého, smělého charakteru, vybudovaného hluboce pochopeným křesťanstvím a zkyprěného studiemi humanistickými, jejichž hlavní

tendence směřovaly k vytvoření nového svobodného člověka, opírajícího se proti neplodnému nánosu části scholastické filozofie o vědu, zejména přírodní.

Ještě v době jeho pobytu na Lincoln's Inn (asi v r. 1498 nebo 1499) se seznamuje s Erasmem Rotterdamským, asi o deset let starším, již tehdy proslulým humanistou, podivným knězem, později kandidátem kardinálského klobouku, který však odmítl. Jejich přátelství pak trvalo až do konce života. Názory některých životopisců, že ke konci ochladlo, asi není správné. Do posledních dnů neustávají o sobě v dopisech mluvit s obdivem a úctou. Snad tady zase pro katolické hagiografy bylo spíše přání otcem myšlenky. Vždyť Erasmus napadal ve svých spisech zlořádu tehdejšího církevního života a v některých fázích svého vývoje se nezdál příliš pravověrným ani po stránce věroučné. K této zajímavé osobnosti přílehně nazvané ‚Voltairem 16. století‘, jejíž vliv na Mora rozhodně není malý, se ještě vrátíme. Kdykoli od uzavření přátelství dlel Erasmus v Londýně, bydlíval v domě Morově. Na Morův podnět také napsal svou slavnou ‚Encomium moriae‘ – ‚Chválu bláznovství‘, kterou mu také věnoval.

Obr. 2 Morova široká rodina – Tomáš More uprostřed (Hans Holbein ml.)

Vytvořil při tom slovní hříčku, když použil řeckého výrazu „móros“ (pošetilý, hloupý) a knihu tak věnoval svému „pošetilému“ příteli. Tuto knihu dala církev později na index. Spolu překládali jiného Morova oblíbeného autora, Lúkiána ze Samosaty, o němž tu rovněž bude řeč.

Ve svých 26 letech byl More zvolen r. 1504 do parlamentu. Už jeho vstup byl pro něho charakteristický. Vypadal spíše na zničení vlastní osoby i rodiny, než na cestu k slávě a moci: postavil se totiž na odpor zvýšeným finančním požadavkům Jindřicha VII. a navrhl, aby je parlament zamítl. Jeho návrh nebyl sice prosazen, avšak požadované částky se podařilo alespoň omezit na jejich původní snesitelnou výši. Vzápětí ho ovšem začal stíhat královský hněv. More se musel ukrývat a prchat, zatímco jeho otec byl nucen králi pod jakousi záminkou zaplatit pokutu sto liber. Ocitáme se zde u nepříliš jasného místa v jeho životopise: Roper a po něm jiní tvrdí, že v té době Tomáš More uprchl do bezpečí do Francie. Víme od něho samého, že v té době skutečně navštívil kontinent, ale není jasné, zda šlo o normální cestu či politický exil. Jestliže šlo skutečně o vyhnanství, pak trvalo jistě jenom krátkou dobu, protože r. 1505 se ženil s Jane Colteovou, mladinkou dívkou, kterou Erasmus popisuje jako téměř dítě. Způsob, jakým dospěl ke známosti s Jane, nepostrádá půvab Morovy osobnosti: začal se prý totiž zajímat o Janinu mladší sestru. Když však viděl, že starší Jane těžce nese, že bude sňatkem předstížena, požádal o ruku ji. Rok co rok potom jeho rodina vzrůstá: Margaret, později chlouba humanistické Anglie, Elisabeth, Cecily, John. Při čtvrtém dítěti Jane umírá. Těžko vypsát, jakou katastrofu asi pro Mora znamenala smrt jeho mladičké choti. Nicméně o několik měsíců později se znovu ženil – zřejmě vzhledem k domácnosti a malým dětem – s postarší vdovou Alicí Middletonovou. Když později v „Utopii“ navrhuje, aby se kandidáti manželství museli sobě navzájem představit nazí a tak se zabránilo zklamání v době, kdy je již pozdě, zaznívá v tom asi Morův tichý povzdech v souvislosti s druhou chotí, poznamenává ironicky Kautsky. V kruhu této početné rodiny, k níž nutno připočíst vedle otce adoptovanou schovanku Margaret Gigs a Morova šaška Henryho Patensona, ke kterým později přistoupil ještě jeho sekretář a chránělec John Harris, manžel Margarety William Roper a další, žil More dále po celý život. Jeho dům v Chelsea, který zakoupil v r. 1523, s velkou knihovnou a zahradou vedoucí k Temži, odkud se přepravoval na člunu do Londýna, byl nejen místem

Obr. 3 Alice Middletonová, druhá manželka Tomáše Mora (Hans Holbein ml.)

schůzek s mnoha vynikajícími osobnostmi tehdejší Evropy – bydlíval tu vedle Erasma po dlouhou dobu i slavný malíř Hans Holbein mladší, jenž nám zanechal řadu znamenitých skic pána domu a jeho rodiny – byl i názorným příkladem vzorného rodinného života. Rysy jeho rodiny, jak ji More utvářel, jsou také zřejmě předlohou pro rodinu utopijskou.

V témže roce, v němž zemřela Morova první žena, to jest v roce 1509 (někdy se uvádí i r. 1511), zemřel také král Jindřich VII. a na jeho místo nastoupil jeho druhorozený syn Jindřich VIII. Nebyl původně následníkem trůnu, nýbrž byl podle zvyklostí té doby určen pro dráhu duchovní. Předčasným úmrtím jeho staršího bratra Artura došlo však ke změně linie. Nastoupení tohoto mladého vzdělaného panovníka prostého vystupování a získávajícího sympatie hlubokým vzděláním humanistickým i teologickým bylo v Anglii provázáno nadšením. Také More měl radost – jak by ne, tím končil jeho spor s vládnoucím panovníkem – kterou vyjádřil básní na Jindřichovu počest. Ale sotva se zmýlíme, když i v ní budeme vidět zablesknutí jeho ironie, s níž Jindřicha nazývá „vznešeným vládcem, ba co víc, mnohomilovaným.“ Radost měl ovšem hlavně proto, že se mohl bez obav

objevit na veřejnosti. Že mezitím nespal a že ho Londýn dobře znal, je vidět z toho, že byl téhož roku zvolen londýnským podsudím a současně se stal právním zástupcem londýnského obchodnictva, které se rychle dere k moci a nabývá stále většího vlivu. K jeho dosavadním znalostem přistupuje vlastní praktické poznání ekonomických zákonů. Jak je pochopil, vidíme na zásadách obsažených v „Utopii“. V r. 1510 vydává svůj „Život Johna Pica della Mirandola“. V r. 1513 píše „Historii Richarda III.“, zřejmě v souvislosti se spisy Machiaveliho, historické dílo, které se stalo podkladem známého dramatu Shakespearova.

Rokem 1515 začíná jeho hlavní životní období. Začíná prvními stupni mimořádné kariéry, končí popravištěm. Toho roku byl More vyslán jako člen delegace obchodnictva do Flander, dnešní Belgie, případně Holandska, aby urovnal obchodní styky mezi Anglií a Flandry, přerušené dosavadními dynastickými spory. Flandry té doby byly zemí s nejrozvinutějším manufakturním průmyslem, převážně textilním, na světě. More měl možnost vidět, pozorovat, přemýšlet. Viděl dílny s organizací společné práce, o jakých do té doby neměl představu. Setkával se s námořníky, vracejícími se z dalekých mořských plaveb tehdejšího mohutného španělského a portugalského loďstva – Flandry patřily v té době Španělsku – z nedávno objevené Ameriky a vyprávějícími o mnoha neznámých zemích a národech a jejich často podivuhodných společenských zřízeních a zvyklostech. Tato setkání ho nejspíše přivedla na nápad napsat v rámci takového vyprávění vlastní představu nejlepšího společenského a státního zřízení. (Někteří badatelé se domnívají, že podnět k napsání „Utopie“ daly Morovi rozvinuté manufaktury. Avšak právě tento podnět není v „Utopii“ nijak využit. Společenství práce /kromě zemědělství/ je tam naopak nahrazeno společenstvím stolu.) Neslýchané zprávy ze zámoří rozšířily zkušenost a uvolnily pole fantazii a spojily se s Morovými staršími myšlenkami, zážitky a poznatky v podivuhodné dílo, jehož hlavní rysy si načrtl na místě. Na jeho sepsání pak pracoval doma po návratu z cesty, jejíhož hlavního cíle se zhostil více než dobře. A už v r. 1516 vychází „Utopie“ latinsky v Lovani v Belgii. Tím však byly uvedeny do pohybu síly, jež nepřimo vedly až k Morovu konci.

Již dříve odmítl několik Jindřichových nabídek, aby vstoupil do služeb jeho dvora. Nechtěl, protože by, jak říkal, zklamal důvěru svých společníků. Jeho nechť k despotii, třebas osvícené, a touha

Obr. 4 *Král Jindřich VIII.*

po osobní svobodě musely však ustoupit ve chvíli, v níž se objevila, působící nemalý rozruch, „Utopie“. Jeho koncepce podle názoru Kautskyho nikoho nestrašila, protože podmínky pro ni byly příliš nezralé, dílo bylo příliš vzdáleno současnosti. Zato jeho briskní kritika anglických poměrů mluvila ze srdce londýnských obchodníků, jimž záleželo v zájmu obchodu na klidu a pořádku. (Že by tyto myšlenky nebyly pro 16. století nebezpečné, třebaš zatím byly napsány latinšky, nezdá se být příliš pravděpodobné. Vždyť víme, jak se znovu a znovu objevovaly v průběhu nejrůznějších středověkých povstání. H. Oncken dospěl k závěru, který se nevyskytuje u nikoho jiného

a pro něž není pro nás žádný dostupný doklad, že totiž prvé vydání „Utopie“ obsahovalo pouze druhou část. Tu prý poznala Anglie nejprve, a proto ji nemohly Morovy názory rozčítit. Ani Bridgett, ani nikdo jiný se však nezmiňuje o tom, že by kdy „Utopie“, alespoň v prvních vydáních, vyšla jen po částech.)

Po úspěchu „Utopie“, zejména její prvé, kritické, části, která jak praví Oncken, byla chápána jako „programový spis muže, který se mohl každým dnem stát ministrem“, přestal být More soukromou osobou a nemohl už jako zástupce nejvlivnější vrstvy otálet s nastoupením ke dvoru. Absolutismus, i osvícený, nehodlal trpět ani soukromou, ani veřejnou opozici podle zásady: kdo není pro mne, je proti mně (Kautsky). Sloužilo ostatně Jindřichovi ke cti, že se nemstil už za řadu invektiv, obsažených v první části „Utopie“, třeba umístěných do Francie; vždyť on sám za krátkou dobu své vlády dvakrát Francii napadl. Byl to ovšem tehdy ještě jiný Jindřich.

Jako londýnský podšerif zasahuje More v r. 1517 činně do událostí, jež jsou v anglických dějinách známy jako „Evil May Day“ – „Zlý májový den“. Snaží se zabránit nepokojům, při nichž se nespokojená chudina obrátila zejména proti cizincům jako příčině své bídy. Marně. Došlo k šarvátkám a rabování, Londýn byl ostřelován královským vojskem a povstání bylo v několika hodinách potlačeno. Po třinácti popravách zabraňuje More svou výmluvností jako člen delegace ke králi dalším. Tak ho také zachycuje Shakespeare v torzu svého dramatu.

R. 1518 vstupuje tedy More ke dvoru a rychle postupuje v hodnostech. Doprovází krále k mírovému setkání s Františkem I. francouzským a účastní se setkání se španělským králem a římským císařem Karlem V. V r. 1521 je povýšen do rytířského stavu (dostává titul „sir“) a stává se královským místopokladníkem. Vzájemný poměr krále a Mora je velmi přátelský. Oba významní představitelé anglického humanismu spolu rádi diskutují a Jindřich je i častým hostem v Morově domě v Chelsea. Zvláště je jistě velmi sblížil jejich společný boj proti Lutherovi a jeho učení. R. 1523 se More stává speakerem ve sněmovně a r. 1525 kancléřem vévodství lancasterského.

Změna však nastává vlastně už v r. 1523. Ani královo osobní přátelství nedovedlo Mora svěst z jeho přímé politické cesty. Je to patrné z jeho projevu v parlamentě toho roku. V roce 1523 šlo o finanční účast na králových imperiálních podnikcích, v r. 1524 vymáhal tehdejší kancléř kardinál Wolsey tzv. „amicable grant“ – „přátelský dar“